

Україна в глобалізаційних процесах: перспективи та виклики

Суспільства новітньої доби суттєво відрізняються від суспільств попередніх епох за численними ознаками, однією з яких є глобалізація, що характеризується посиленням зв'язків та взаємозалежностей між різними країнами та регіонами сучасного світу і проявляється на всіх рівнях – від особистісного до міжнародного. Перед Україною це ставить вимогу не лише розв'язання внутрішніх проблем, а й пошуку своєї ніші у світових політичних, економічних, культурних та інших процесах – без втрати власної ідентичності. Про можливості та ризики, якими супроводжуються глобалізаційні процеси, розповіла передачі «Наука: пошуки і знахідки» телеканалу УТР учений секретар Інституту географії НАН України, кандидат географічних наук Є. Маруняк.

За словами гості програми, глобалізація, як і будь-який складний та багатоаспектний комплекс суспільних процесів, має як переваги, так і недоліки. Серед перших – прогрес у галузі технологій зв'язку та транспорту, що, власне, і стали основними рушіями глобалізації. Серед других – посилення світової майнової нерівності: якщо на початку ХІХ ст. доходи бідних і багатих країн різнилися між собою втричі, то на початку ХХІ ст. – вже у 18 разів. Ідеться, однак, не тільки про країни, а й про окремі регіони в межах країн, а також транснаціональні корпорації і навіть осіб, надприбутки яких перевищують ВВП деяких країн. Як пояснила Є. Маруняк, ці та інші причини стали підґрунтям для появи антиглобалістських настроїв і рухів, адже недостатньо конкурентоспроможні країни мають ще навчитися отримувати від своєї відкритості фінансові переваги, аби не служити виключно джерелом необробленої сировини та дешевої робочої сили і, відповідно, не бути надмірно вразливими й залежними – економічно та фінансово.

Що стосується України, то за кількісними показниками вона посідає 42-ге місце в індексі глобалізації (KOF Index of Globalization), який розраховується Швейцарським економічним інститутом за трьома основними групами показників – економічними (критеріями тут виступають обсяги інвестицій, а також експорту й імпорту), соціальними (персональні контакти, у тому числі за допомогою всесвітньої мережі Інтернет та мобільного зв'язку) і політичними (представленість різних груп інтересів у формі офіційних організацій, інтегрованість країни у глобальні політичні процеси тощо). Однак у цьому рейтингу не відображено якісний бік глобалізації. Про те, що Україна досі належно не конвертує свою відкритість у добробут, свідчить її 63-тє місце в Глобальному інноваційному індексі (International Innovation Index), а також її питома частка у світовому експорті, що становить близько 0,3 % (наприклад, для ФРН цей показник становить 7 %), та якість цього експорту (донедавна представленого переважно вугіллям та продукцією чорної металургії). За Індексом людського розвитку (Human Development Index) Україна посідає

вкрай низьке, як для європейської держави, 83-тє місце і має негаразди з транспарентністю, від якої прямо залежить успіх боротьби з корупцією.

Науковці Інституту географії НАН України розробили власну оригінальну компаративну методику обчислення глобалізаційного індексу, яка робить наголос на територіальних особливостях. Проаналізувавши визначені показники (насамперед такі, як пропорційність розвитку, частка сировинної складової та інформаційних технологій в економіці, потенціал розвитку сфери послуг і туризму) для різних регіонів України, вчені дійшли висновку, що навіть Київ не є глобальним містом у повному розумінні, хоча й може претендувати на певні позиції у глобальній економіці. Варто підкреслити, що важливою світовою тенденцією останніх десятиліть стало утворення в країнах і регіонах, що вважаються нині глобальними центрами (США, Японія, країни об'єднаної Європи), так званих вузлів, або ж хабів (від англ. hub), тобто інфраструктурно розвинених точок перетину різноманітних експортно-імпортних потоків і розгалужених транспортних мереж – на зразок Лондона, Франкфурта-на-Майні тощо. Функціонування цих найбільших глобальних вузлів має давати, серед іншого, позитивний ефект для всієї країни, на території якої вони розташовані, тобто спонукати їх у тому числі до поліцентричного розвитку, який передбачає насамперед утворення другорядних вузлів на інших, менших, рівнях і, таким чином, вирівнювання розвитку різних територій у межах однієї країни. Крім того, у сучасних розвинутих країнах (мова йде передусім про скандинавські – на кшталт Швеції) відбулося посилення економічного й політичного впливу локальних громад. Але, на думку Є. Маруняк, механічне застосування європейського досвіду децентралізації в українських умовах не дасть бажаного результату, а тому може використовуватися як допоміжний зразок, з якого варто запозичити лише найбільш загальні принципи та ідеї.

Залежно від галузі, здобутки в якій можуть допомогти Україні знайти свою нішу в глобалізаційних процесах і отримувати економічну та іміджеву вигоду, Є. Маруняк виокремила кілька основних, прийнятних для нашої країни, сценаріїв подальшого розвитку. Перший, найбільш бажаний і найоптимістичніший (але, на жаль, найменш імовірний) – входження України в глобальну економіку на основі технологічної складової, яка є визначальною для постіндустріальних, інформаційних суспільств. Однією з перешкод для розвитку за цим сценарієм є той факт, що доступом до мережі Інтернет у нашій країні охоплено всього 40 % населення, тоді як, наприклад, в Австрії та ФРН – 80 %, а надолуження такого розриву потребуватиме певного часу й значних ресурсів.

Другим, реалістичнішим за нинішніх умов, сценарієм є акцент на запровадженні інноваційних підходів у галузі сільського господарства, але не лише для виробництва, а й для розвитку сільської місцевості в цілому, а саме:

зелений туризм, поєднання культурної та природної спадщини, а також розвиток місцевої громади. Проте тут Україна може стикнутися з проблемами, спричиненими наслідками співпраці фермерів із транснаціональними компаніями. Головний ризик такого партнерства полягає в нехтуванні структурою локального й національного попиту внаслідок включення дрібних виробників до глобальних циклів. Спробою подолати вказаний недолік глобалізації є повернення до локальних цінностей у сільській місцевості – так звана релокалізація, або глокалізація, найбажаніший, з точки зору сталого (збалансованого) розвитку, сценарій. Складовою цього процесу може виступати будь-яка діяльність, що пов'язує певну місцевість з її природним середовищем (національними парками, біосферними заповідниками, утвореними на її території), традиціями, історією, культурою.

Україна має значний туристичний потенціал, однак, туризм потребує наявності належного середовища – інфраструктури, сфери послуг, а також витрат на рекламу окремих об'єктів і здійснення державного брендингу загалом. Як стверджує Є. Маруняк, найперспективнішим туристичним регіоном України є її західна частина: по-перше, завдяки мальовничим краєвидам та етнічним осередкам зі збереженими традиціями (перш за все народними ремеслами); по-друге, з огляду на щонайменш задовільний рівень обслуговування (на сьогодні сфера послуг на заході нашої країни активно розвивається переважно за рахунок приватної ініціативи і з просуванням у бік центру України, її рівень, на жаль, погіршується).

Як підсумувала Є. Маруняк, попередній, 2014 р., став для України переломним і визначальним з таких причин: з одного боку, економіка нашої держави та психологічний стан у суспільстві зазнали і продовжують зазнавати постійного негативного впливу внаслідок анексії Криму та збройного конфлікту на Донбасі і подальших процесів, ними спричинених; з іншого боку, сьогодні Україна характеризується інтенсифікацією становлення громадянського суспільства і, нарешті, робить помітні спроби позиціонувати себе у світі (*Україна у глобалізаційних процесах: перспективи та виклики // Національна академія наук України (<http://goo.gl/Gt3RlB>). – 2015. – 25.05*).